

Л.Б. Євтух, Львівський банківський інститут

МЕХАНІЗМ КРЕДИТУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті розглядається зміст механізму кредитування, його особливості функціонування в Україні. Проведено короткий аналіз таких складових механізму кредитування, як законодавчі і нормативні акти, економічні і соціальні програми, кредитні ресурси, трудові ресурси. Автором запропоновано шляхи підвищення ефективності механізму кредитування.

Ключові слова: механізм кредитування, кредитне законодавство, економічні і соціальні програми розвитку, позичковий фонд, трудові ресурси.

Система управління кредитною діяльністю банківських установ та питання кредитування підприємств різних форм власності привертають увагу багатьох науковців України. Серед відомих вітчизняних економістів, які ґрунтовно досліджують як теоретичні, так і практичні аспекти кредитної діяльності комерційних банків та їх кредитні відносини із суб'єктами господарювання, слід відзначити Б.С. Івасіва, М.І. Крупку, О.Є. Кузьміна, В.Д. Лагутіна, Б.Л. Луціва, А.М. Мороза, Л. Рябініна, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко. У роботах цих авторів розглядаються питання становлення кредитної системи в умовах переходу до ринку, розкриваються питання формування кредитного ринку України, досліджуються нові види кредитів та пов'язані з ними кредитні ризики, визначається роль комерційних банків на сучасному етапі розвитку економіки.

Важливим та актуальним зараз є питання вдосконалення кредитування, підвищення ефективності кредитної діяльності комерційних банків, розробки механізмів уникнення кредитних ризиків тощо. Основною причиною такого стану кредитування в Україні є швидкоплинні зміни та розвиток нових економічних відносин, які і викликають виникнення відповідних проблем, обумовлених недосконалістю законодавчої бази та невідповідністю її умовам економічної ситуації в Україні; низьким рівнем фінансового та кредитного потенціалу вітчизняних банків; недовірою вкладників чи іноземних кредиторів до комерційних банків України; політичною нестабільністю; значним обсягом проблемних кредитів тощо.

Виходячи з вищенаведеного, важливим є вивчення передового досвіду в галузі фінансування промислових підприємств, розроблення механізмів кредитування суб'єктів господарювання, а також регулювання і управління кредитною діяльністю банківських установ.

Зміст механізму кредитування визначають суспільний устрій, функціонуючі форми власності, економічна стабільність, місце і роль кредитних органів у країні.

Протягом останніх десятиліть характер кредитних взаємовідносин зазнав змін.

В умовах планової командно-адміністративної економіки під механізмом кредитування розуміли

сукупність прийомів, пов'язаних з плануванням, видачею і погашенням кредиту, контролем за його цільовим використанням [2, с. 65].

Згідно зі статуту Держбанку СРСР, затвердженим 29.10.1960 р., видача позик Держбанком СРСР здійснювалася відповідно до кредитних планів у порядку прямого, цільового, термінового і зворотнього кредитування. Такий загальновизнаний принцип як платність, як бачимо, тут не згадується. Фактично, враховуючи значний рівень неповернень кредитів, кредитування носило характер державного фінансування, що мало менш стимулюючий вплив на економічні процеси.

Зміни у функціонуванні механізму кредитування розпочалися у другій половині 80-х рр. ХХ ст. з початком "перебудовчих" процесів. Правила кредитування матеріальних запасів і виробничих витрат, введені в дію з 01.01.1988 р. Держбанком СРСР, передбачали дотримання підприємствами основних принципів кредитування: забезпеченості, цільового характеру, терміновості, поворотності, платності, що вимагається і сьогодні.

З метою характеристики механізму кредитування пропонуємо розглянути організаційні аспекти механізму кредитування та його внутрішню будову.

Організаційну структуру механізму кредитування складають фізичні особи та юридичні особи різних форм власності, в т.ч. банківські (НБУ, комерційні банки) та небанківські (кредитні спілки, страхові компанії, пенсійні фонди, лізингові компанії, факторингові компанії, ломбарди, інвестиційні фонди, фінансові компанії, кредитні товариства) фінансово-кредитні установи, інші суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана так чи інакше із формуванням та використанням кредитних ресурсів.

Внутрішня будова механізму кредитування складається із сукупності кредитних взаємовідносин, які виникають у процесі кредитування. Ці відносини виникають в результаті взаємодії суб'єктів кредитування (кредиторів та позичальників) з приводу використання позичальником мобілізованих кредитором тимчасово вільних коштів на умовах, передбачених кредитним договором.

На жаль, у законодавчих та нормативних актах України не чітко визначене поняття "механізм

кредитування”, а визначення цього терміна в сучасних дослідженнях науковців є досить узагальненим.

На нашу думку, під механізмом кредитування слід розуміти взаємодію сукупності доповнювальних обов'язкових елементів, складових, що забезпечують процес кредитування. Ці складові, їх кількісні та якісні характеристики залежать від рівня розвитку економіки країни, кон'юнктури ринку, взаємовідносин між суб'єктами господарської діяльності.

Такими обов'язковими елементами, без яких неможливий сам процес кредитування, виступають, на наш погляд, законодавчі і нормативні документи, а також економічні і соціальні програми розвитку, які представляють організаційні елементи механізму кредитування та сформований позичковий фонд, залучені грошові і матеріальні ресурси, а також трудові ресурси, які представляють економічні та фінансові елементи механізму кредитування.

Проаналізуємо окремі з цих елементів, їх вплив на формування кредитних відносин та процеси кредитування.

1. Законодавчі і нормативні документи.

Вони складають основу механізму кредитування. Кредитні відносини, незважаючи на їх об'єктивний характер, повинні бути регламентовані, що відображається в чинному законодавстві. До того ж, законодавство повинно відповідати вимогам часу, оскільки на основі прийнятих законодавчих і нормативних документів будується кредитна політика, розробляються правила кредитування, кредитні договори.

Кредитне законодавство повинно регулювати не лише кредитні взаємовідносини в цілому, а окремі форми і види кредитів. Так, кредитні взаємовідносини в Німеччині обумовлюють ряд законодавчих актів. Насамперед, це так звані Загальні умови укладення операцій, що полегшують формулювання договорів. Особливе місце серед законодавчих актів займають Цивільний кодекс, Закон про кредитну систему (KWG), Закон іпотечного банку (HypBG), Закон про будівельні ощадні каси (BSprKG), окремим законом регулюється також функціонування ощадних кас федеральних земель. Метою функціонування цих законодавчих актів є гарантування дієздатної системи банків в інтересах економіки країни та обмеження ризиків в кредитуванні, оскільки досвід показує, що найбільша частина банкрутств банків викликана їх кредитною діяльністю.

2. Економічні і соціальні програми розвитку.

Цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку, засоби та шляхи їх досягнення визначаються через систему програмних документів, до яких можна віднести як загальнодержавні програми економічного і соціального розвитку, так і програми, розроблені на рівні окремих підприємств, організацій, установ різних форм власності. Всі вони виступають окремим елементом механізму кредитування у випадку необхідності фінансування

певної частини запланованих заходів за рахунок позичених коштів.

3. Позичковий фонд.

Прогрес в економіці вимагає інновацій, тобто підприємства готові впроваджувати те, що досі було невідомим, а для цього їм необхідні кредитори, які були б готові надати необхідні кошти. На сьогодні потужним кредитором виступає банківська система, яка зосередила значний обсяг кредитних ресурсів.

Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на розрахункових та поточних (валютних) рахунках, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки до запитання, строкові, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів [1]. Обсяг кредитних ресурсів обумовлює рамки проведення банками кредитних операцій.

4. Трудові ресурси.

Під трудовими ресурсами розуміють частину населення, яка має необхідний фізичний розвиток, розумові здібності і знання для роботи в народному господарстві.

Елементом механізму банківського кредитування виступає та частина трудових ресурсів, що обслуговує позичальників у процесі кредитування. Це працівники таких структурних підрозділів комерційних банків, як кредитний відділ (управління), кредитний комітет, юридичний відділ, служба безпеки, управління ресурсами, управління аналізу і планування та ін.

Здійснюючи кредитування, комерційні банки не лише забезпечують свою прибуткову діяльність, вони дозволяють збільшити прибутки і покращити фінансове становище позичальників та їх партнерів. Проте наявні кредитні ресурси не завжди доступні для можливих позичальників через відсутність застави, високу вартість кредиту, високий ризик майбутніх витрат, високу ризиковість та низьку прибутковість проекту, а також неможливість позичальника відповідно оформити проектну пропозицію (бізнес-план проекту).

Пропонуючи різнопланові кредити, розраховані на різні групи споживачів їх послуг, банківські установи зобов'язані дотримуватися встановлених економічних нормативів і не порушувати стабільність, економічну безпеку банку.

Надання кредиту без ризику неможливе. Тому повинні існувати важелі, що забезпечуватимуть повернення боргу в майбутньому. На сьогодні це застава, поручительство, гарантія, а також страхування кредитного ризику та страхування заставленого майна.

Аналіз кредитної роботи свідчить про те, що комерційні банки в Україні використовують у своїй роботі напрацьовані західною практикою засоби управління наданням позик. З метою запобігання виникненню проблемної заборгованості банки проводять ґрунтовний аналіз позичальника, вивчають його кредитну історію, ділову репутацію, а також проект, що буде фінансуватись за рахунок кредитних

коштів. Як правило, для аналізу фінансової діяльності суб'єктів господарювання беруть дані за попередній звітний період та на останню звітну дату. На нашу думку, цього недостатньо, оскільки така вихідна інформація не дозволяє спрогнозувати подальший розвиток фінансової діяльності. Так, з метою визначення тенденцій економічного розвитку позичальника банківськими установами Німеччини для аналізу фінансового стану беруться дані про діяльність клієнта за останні три роки.

Консервативна політика у сфері надання позичок, що ведеться західними банками, забезпечує норму несплачених позик меншу, ніж 1 % [3, с. 270].

В Україні частка несплачених позик значно більша. Станом на 01.01.2003 р. частка проблемних (прострочених і сумнівних) кредитів складала 4,5 % [4, с. 5], і хоча у 2002 р. спостерігалось зниження цього показника, це вказує на певні проблеми у функціонуванні механізму кредитування.

Заслугує на увагу практика банківських установ Німеччини у сфері обміну інформацією про надані кредити і наслідки таких операцій через так зване Гарантійне товариство страхування кредитів (SCHUFA), членами якого є практично усі банківські установи Німеччини.

На нашу думку, в Україні потрібно вести офіційний загальнодержавний реєстр усіх виданих кредитів з короткою кредитною характеристикою позичальників, доступ до якого мали б усі керівники кредитних підрозділів комерційних банків. Це було б стимулом коректної ділової поведінки боржників. Із діючих на сьогодні органів такі функції могли б виконувати Асоціація банків України або Національний банк України. Слід зазначити, що Листом НБУ № 212 від 18.11.1994 р. було передбачено реєстрацію укладених комерційними

банками кредитних угод з передачею даних управлінням кредитного регулювання. Проте Лист втратив чинність на підставі Постанови НБУ № 12 від 22.01.1996 р.

Таким чином, механізм кредитування – багатогранне поняття, характер якого визначає сукупність різноманітних факторів. Основне його завдання – використання кредитних ресурсів на засадах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільової направленості. Для підвищення ефективності функціонування системи кредитування необхідно:

- працівникам банку дотримуватись встановлених стандартів кредитування, інструкцій;
- забезпечувати високий рівень професійної підготовки банківських працівників;
- суворо дотримуватись сторонам кредитування умов кредитного договору, вчасно повідомляти про зміни планів;
- для забезпечення надійного повернення коштів власнику підприємства нести особисту відповідальність за повернення кредиту;
- встановлювати довгострокову співпрацю між позичальником та кредитором;
- вести загальнодержавний офіційний реєстр виданих кредитів;
- приділяти більшу увагу відбору інвестиційних проектів;
- комерційним банкам для забезпечення реальних повернень позик встановлювати плату за кредит з урахуванням рівня рентабельності суб'єктів господарської діяльності.

Список літератури

1. Положення Національного банку України “Про кредитування”, затвержене Постановою Правління Національного банку України від 28.09.95 р. № 246.
2. Валенцева Н.И., Мамонтова И.Д. Эффективность использования банковского кредита. – М.: “Финансы”, 1975. – 128 с.
3. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків: Пер. з англ. С. Панчишина, Г. Стебля, А. Сташишина. – К.: Основи, 1998. – 963 с.
4. Шлапак О., Пушкарьов В., Карчева Г. Фінансовий стан, тенденції та проблеми функціонування і розвитку банків у 2002 році // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 3 – С. 2-10.

Summary

The mechanism of crediting, its peculiarities in Ukraine are considered in the article. A short analysis of such components of the mechanism of crediting, as legislative and normative acts, economic and social programs, credit resources, labour resources is done. The author suggests the ways how to rise the efficiency of mechanism of crediting.

Євтух, Л.Б. Механізм кредитування та перспективи його розвитку в Україні [Текст] / Л.Б. Євтух // Вісник Української академії банківської справи. - 2003. - № 2. - С. 68–71.